

RIKSANTIKVAREN
Postboks 1483 Vika
0116 OSLO

Seksjon Kulturarv

Vår dato: 02.05.2024
Deres dato:
Vår referanse 24/08889-4
Deres referanse:
Vår saksbehandler: Kathrine Eikrem

Foreløpig uttalelse - Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljø

Vestfold fylkeskommune viser til Riksantikvarens oversendelse *høring av bevaringsstrategi for kystens kulturmiljø*. Høringsuttalelsen skal behandles i fylkeskommunens hovedutvalg for inkludering, idrett og kultur i møte 04.06.2024.

Forslaget til bevaringsstrategi har høringsfrist 02.05.2024. Vestfold fylkeskommune har fått utsatt frist til 06.06.2024, under forutsetning av at fylkesdirektøren sender en foreløpig, administrativ uttalelse innen den opprinnelige fristen.

Foreløpig uttalelse følger i sin helhet under i dette brevet. Vi presiserer at saken kan få et noe endret oppsett eller få tilleggspunkt i forbindelse med hovedutvalgets behandling.

Med hilsen

Kathrine Eikrem
teamleder Kulturarv

Siv Abrahamsen
rådgiver
siv.abrahamsen@vestfoldfylke.no

Dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur.

Hørings svar til Riksantikvaren - Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljø

Innstilling fra fylkesdirektøren

Hovedutvalg for inkludering, idrett og kultur støtter arbeidet med bevaringsstrategi for kystens kulturmiljø. Høringsuttalelsen følger av fylkesdirektørens vurdering i saken.

Bakgrunn og saksgang

Riksantikvaren har i henhold til Prop 1S (2023-2024) fått i oppdrag å utarbeide bevaringsstrategier. Av til sammen 6 nye bevaringsstrategier er det *Kystens kulturmiljøer* som er først ut og som er på høring. Høringsfristen var 02.05.2024 og administrasjonens innstilling ble sendt til denne fristen. Vestfold fylkeskommune har fått utsatt frist til 06.06.2024. Hovedutvalget behandler uttalelsen og endelig uttalelse oversendes Riksantikvaren.

Saksopplysninger

Bevaringsstrategiene skal bidra til å strukturere, samordne og organisere innsatsen slik at de nasjonale målene i vedtatt i *Meld. St. 16 (2019-2020) Engasjement, bærekraft og mangfold* nås, med særlig vekt på målet om å ta vare på et mangfold av kulturmiljøer. Bevaringsstrategiene skal tilrettelegge for at kulturminner, kulturmiljø og landskap blir bevart og brukt som en ressurs i samfunnsutviklingen. Det er et mål at kulturmiljøforvaltningen i enda større grad enn før samarbeider med instanser som har like eller overlappende mål som forvaltningen. Dette kan være reiseliv, frivillige, innbyggere eller andre offentlige etater. De øvrige bevaringsstrategiene som skal utarbeides er:

- Kulturmiljøers bidrag til sirkulærøkonomi og ombruk
- Kulturmiljøer i byer og steder
- Kulturmiljøer i landbruksområder og utmark
- Felleskapenes kulturmiljøer
- Kulturmiljøer fra næring, handel, industri og infrastruktur

Etter at *kystens kulturmiljø* har vært på høring vil Riksantikvaren bearbeide strategiforslaget på bakgrunn av innspillene. Endelig forslag sendes Klima- og miljødepartementet (KLD) innen 1. september 2024. Iverksetting av bevaringsstrategiene vil skje fra 2025, og for eksempel ved prioritering av Riksantikvarens tilskudd til verdiskaping.

Bevaringsstrategien for kystens kulturmiljø skal bidra til å håndtere viktige behov og utfordringer i forvaltningen av slike kulturmiljøer. På bakgrunn av utfordringsbildet og mulighetsrommet, er bevaringsstrategien avgrenset til å gjelde alle kulturmiljø fra alle tidsepoker som ligger i, ved eller i tilknytning til saltvann. Riksantikvaren har foreslått følgende deltema i strategien:

- *Sjøveien*
- *Naustet – der vi går i land*

- *Ferie og friluftsliv langs kysten*

Deltema 1: Sjøveien, handler om sjøveien, eller leia som den viktigste historiske kommunikasjonsåren langs kysten, og omfatter kulturmiljøer knyttet til uthavner, handelssteder og anløpssteder for rute- og lasteskip. Fartøyene er en svært viktig del av denne historien og disse kulturmiljøene. Utfordringene inkluderer fraflytting, liten kunnskap om kulturmiljøene og behov for bedre samordning av virkemiddelbruk og statlig og regional innsats.

Deltema 2: Naustet – der vi går i land, handler om bygninger og konstruksjoner som ble bygget i nærheten av gårdsbruk og annen bebyggelse for å huse robåter og utstyr for fiske. Forhistoriske naust-tufter og robåter er en del av deltemaet. Bygninger og konstruksjoner er viktige for å bevare den materielle kystkulturen. Kartlegging har vist at det er et betydelig tap av naust og sjøhus, og at få er i bruk.

Deltema 3: Ferie og friluftsliv langs kysten, handler om bruken av kysten til ferie og fritid. Etter at ferie ble innført på 1920–30 tallet var fritid noe som skulle fylles med aktivitet. Dette deltemaet omfatter sjøbad, fritidsbebyggelse, feriehem og feriekolonier, hoteller og pensjonater samt fritidsbåter. Det er stor utbyggingsaktivitet i mange kystområder, og mange steder berører dette kulturmiljøer. Manglende kunnskap om de enkelte kulturmiljøers verdi og betydning gjør det utfordrende å prioritere kulturmiljøer for vern og utvikling.

Riksantikvaren ønsker tilbakemelding på:

1. Utfordringsbilde og avgrensing av strategien. Favner avgrensingen de viktigste behovene og utfordringene knyttet til bevaring og bruk av kystens kulturmiljøer?
2. Prioritering innenfor deltemaene. Har foreslåtte deltemaer riktig innhold og rette prioriteringer? Bør noen kulturmiljøer vektlegges mer innenfor de enkelte deltema? Hvilke problemstillinger bør prioriteres?
3. Innsatsområdene. Er deltemaene egnet til å spisse innsatsen mot de riktige områdene?

Økonomiske, administrative og juridiske konsekvenser

Fylkeskommunen skal ha et hovedansvar for å følge opp bevaringsstrategiene i fylkene og sikre god forvaltning av kulturmiljøer. Det regionale nivået skal også ha ansvar for å fordele statlige tilskuddsmidler, og stimulere til utvikling og vekst. Samlet sett kan dette medføre en forholdsvis stor oppgaveportefølje og behov for økt kapasitet for fylkeskommunen. Fylkeskommunene vil være avhengige av en finansieringsmodell som gir handlingsrom til å kunne prioritere arbeidet med bevaringsstrategiene. Dette forholdet spilte Vestfold og Telemark fylkeskommune inn til høringen av den overordnede bevaringsstrategien i 2023, hvor det ble presisert at virkemiddelapparatet som har tilhørt bevaringsprogrammene som nå er under avvikling, må bli videreført og fortsetter som tilskuddsordninger koblet til de nye bevaringsstrategiene.

Konsekvenser for fylkets klimamål og FNs bærekraftsmål

Meld. St. 16 (2019-2020) sier at kulturmiljø i større grad skal tas i bruk som en ressurs for å oppnå en bærekraftig samfunnsutvikling. Kultur og natur er uløselig knyttet sammen. Mennesker har levd av naturen til alle tider, og tradisjonell bruk av naturressurser er gjerne miljømessig bærekraftige og sirkulær økonomi i praksis. Kulturarven er derfor en viktig kilde til kunnskap om bærekraftige praksiser, og et viktig bidrag til måloppnåelse på flere av bærekraftsmålene, da særlig mål 11, 12 og 13.

Fylkesdirektørens vurdering

Fylkesdirektøren er svært positiv til at bevaringsstrategien for kystens kulturmiljøer prioriteres høyt og er den første som sendes på høring. Vestfolds gunstige klima har gitt gode levekår for mennesker helt tilbake til steinalderen. Beliggenheten ved Skagerak var både en port ut i verden, og en port inn til Norge. Vestfold har som følge av dette mange viktige kulturmiljø langs kysten, eksempelvis Nevlunghavn, Stavern, Kaupang, Sundåsen/Håøya, Tønsberg, Holmestrand og Åsgårdstrand.

Tilbakemelding på utfordringsbilde og avgrensing

Fylkesdirektøren støtter ambisjonen om at bevaringsstrategien skal favne hele Norges kyst, og trekke inn kulturmiljøer fra alle tidsepoker.

Fylkesdirektøren savner en tydeliggjøring av forholdet mellom bevaringsstrategien og Riksantikvarens kartlegging av nasjonalt viktige kulturmiljø. Det er ikke gitt at disse treffer godt for utvalgte deltema i strategien. Fylkesdirektøren ber Riksantikvaren se på hvordan arbeidet med kulturmiljøer og landskap av nasjonal interesse vil fungere i sammenheng med de utvalgte deltemaene med undertema/prioriteringer.

Kulturminner, kulturmiljø og landskap langs Vestfoldkysten er sårbare, særlig utfordret av svært høyt utbyggingspress, endringer av arealbruk og privatisering av strandsonen. Mye av den gamle bebyggelsen blir innebygd og mister sin kontakt med sjøen, eldre bebyggelse rives, gamle brygger, gamle naust osv. endres eller blir borte. I Vestfold er ikke fraflytting en utfordring, men heller at de gamle bygningene over-restaureres og at det generelt mangles kunnskap om hva miljøenes verdier består av. Det er også en utfordring at det gamle kulturlandskapet langs kysten gror igjen.

Det er avgjørende at tilrettelegging for ny bruk ikke kommer i konflikt med annet regelverk/lovverk. Det kan for eksempel være allmennhetens tilgjengelighet til strandsonen og/eller bevaring av naturverdier. I Vestfold vil det være svært uheldig om tilrettelegging av kulturmiljø medfører ytterligere privatisering av strandsonen. Flere kulturmiljø ligger i naturvernområder, som for eksempel Færder nasjonalpark, hvor vi ser en interessekonflikt mellom naturvern hensyn og ivaretagelse av fredete og verneverdige kulturmiljø.

Fylkesdirektøren har forståelse for at en strategi ikke kan favne alt, men anser at avgrensingen av temaer og satsningsområder er noe snevert. For Vestfolds del fører dette til at mange tema som er relevante for kystkultur ikke vil bli inkludert. Bevaringsstrategien har ikke med kystbasert næring, som for eksempel trelasthandel, isproduksjon og skipsbygging. Vi er innforstått med at det skal utarbeides en egen bevaringsstrategi for kulturmiljøer knyttet til næring, handel, industri og infrastruktur, der vi antar at kystnær næringsaktivitet er tenkt inkludert. Det er allikevel slik at næring ikke bare er koblet til kysten, men er en forutsetning for at kyststedene eksisterer. Dette gjelder mange av byene, hvor for eksempel Holmestrand vokste frem og ble en by på grunn av trelasthandelen. Likens har små kyststeder som for eks. Ula og Kjerringvik sin opprinnelse som fiskehavner og lossteder. Fylkesdirektøren oppfordrer til at kystbasert næring i større grad sees i sammenheng med kystens kulturmiljø.

Bevaringsstrategien har for stort fokus på de bygde kulturmiljøene på land fra nyere tid. Vestfold fylkeskommune savner en tydeligere beskrivelse av utfordringer for arkeologiske kulturmiljø, og tema som i større grad fanger opp tidsdybden i hvert deltema. Perioden 15- 1600 tallet ligger i skjæringspunktet arkeologi/nyere tid, med unntak av enkelte bevarte bygg, og er en periode hvor arkeologien er en viktig kilde til kunnskap når det gjelder folks historie.

Tilbakemelding på deltemaene og innsatsområdene:

Deltemaene er i utgangspunktet egnet til å spisse innsatsen. Samtidig treffer de prioriterte kulturmiljøene/tematiske underinndelingene mindre godt for Vestfold og for problemstillinger knyttet til arkeologiske kulturmiljø og kulturmiljø under vann spesielt.

Deltema *Sjøveien*

- I Vestfold/Oslofjorden er kulturminner under vann svært utsatt som følge av fiskeri og fritidsdykk. Problemstillingen fanges ikke opp godt nok ved tilknytningen til temaet *Uthavner* alene, og dette fremstår som uheldig med tanke på fokuset man har på natur- og kulturmiljø for Oslofjorden i øvrig forvaltning. Kartlegging, verdisetting, formidling og tilrettelegging av kulturmiljø knyttet til Sjøveien under vann bør fremmes tydelig med tilhørende resultatmål, aktiviteter og tiltak.
- Kulturminner og kulturmiljø fra andre verdenskrig mangler kartlegging, verdisetting og prioritering. Mange av de er utsatt for bruk og skade som følge av fritid og ferdsel, men også som følge av klimaendringer. Det synes derfor svært uheldig å rette fokus mot sjøveien uten å samtidig fremme krigens kulturmiljø som et undertema med tilhørende resultatmål, aktiviteter og tiltak.
- Temaet *Uthavner* er formulert slik at dette primært rettes mot Agder. Deltemaet bør gjøres bredere slik at det treffer bedre nasjonalt, og i større grad kan omfatte andre aktiviteter langs den ytre kysten og med langt større tidsdybde. Vestfold har flere uthavner (Nevlunghavn, Ula, Tallakshavn, Krukehavn/Sandøsund). Fra uthavnene ble det også drevet fiske, men det er særlig losing som førte til at det ble bosetting på disse stedene.
- Handelsteder som prioritert kulturmiljø er utydelig definert i strategien. Slik det fremstilles er dette steder med røtter tilbake til 1400-tallet. Innledningsvis beskriver man imidlertid handelsteder/markeder fra jernalder. Det blir uklart om man ønsker å innlemme jernalderens markeds plasser/byer eller ikke. Vestfold fylkeskommune anser at disse bør innlemmes, slik at man favner tidsdybde og mangfold og slik at vikinghandelsbyene i Vestfold får en plass.

Deltema *Naustet – der vi går i land*

Temaet skal fange opp kystnæring og virksomhet langs kysten. Dette er i utgangspunktet et svært viktig og treffende deltema for Vestfold. Valget av undertema gir imidlertid ikke et godt handlingsrom for å fokusere på utfordringer og muligheter for de næringene som har vært vesentlige i fylket. Det blir for eksempel vanskelig å fokusere på betydningen av tømmerekspert og hvalfangst med tilhørende undernæringer. Fylkesdirektøren anser at resultatmålene i for stor grad fokuserer på naustet og i for liten grad fanger bredden av kulturmiljø knyttet til kystnæring og virksomhet langs kysten.

Deltema *Ferie og friluftsliv langs kysten.*

Vestfold fylkeskommune anser at deltema treffer godt. I Vestfold hadde alle byene kurbad av forskjellige type som var en viktig forløper til badegjestenes inntog i fylket fra midten av 1800-tallet. Strategien bør åpne for at denne type kulturminner/miljø kan innlemmes i strategien. Utover dette vil kartlegginger av ulike kulturminnetyper knyttet til dette temaet være viktig for Vestfold og gi oss oversikter vi ikke har i dag.

Forslag til temaer som burde innlemmes i strategien

Vestfold fylkeskommune anser at *Andre verdenskrigs kulturminner* bør være et eget deltema. Dette temaet skaper stort engasjement hos frivillige. Svært mange krigsminner og -miljøer er fremdeles bevart, og mange har ikke et formelt vern. Utover de miljøene/objektene som er fredet gjennom statlige landsverneplaner må disse da eventuelt sikres i kommunale planer. Kommunene trenger et kunnskapsgrunnlag i nasjonal målestokk for å kunne gjøre en skikkelig vurdering av disse kulturminnene/miljøene. Festung Norwegen er en del av Hitlers Atlanterhavsvoll og er et stort, sammenhengende kulturminne fra Biscayabukta til Finnmark. På vegne av kommunene ønsker vi oss en gjennomgang av dette på nasjonalt nivå. Mange av anleggene er bygd av krigsfanger og som kategori hører kulturminnene til «painful heritage». Også andre kulturminner fra krigen, som fangeleire med tilhørende gravsteder, bevarte steder som motstandsbevegelsen brukte, og steder med en spesiell hendelse knyttet til seg, må kartlegges.

Tilbakemelding på innsatsområdene

Fylkesdirektøren anser at innsatsområdene treffer godt utfra de forutsetningene vi har for å forstå virkningen av de. Fylkesdirektøren ber Riksantikvaren vurdere om offentlig myndighet og forvaltning enten bør inngå som et eget innsatsområde, eller innlemmes tydeligere i innsatsområdene. Det bør være et mål at forvaltningen knyttet til kulturmiljø blir så effektiv og hensiktsmessig som mulig og at dette på sikt vil bidra til et bedre vern.

Konklusjon/anbefaling

Fylkesdirektøren anbefaler å støtte arbeidet med bevaringsstrategi for kystens kulturmiljø. Samtidig vurderer fylkesdirektøren at bevaringsstrategien bør utvides i deltemaene. Da vil strategien i større grad treffe utfordringsbildet, få større tidsdybde og favne kulturmiljø i sin bredde. Dette vil bidra til å nå de nasjonale målene i Meld, st. 16 (2019-2020).